

№ 39 (392)
Кастрычнік 2011 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

www.bfk.by

У нумары:

- **Ушанаванне:**
«Каласавіны-2011» – стар. 2
- **Школьнае краязнаўства:**
сумнае 100-годдзе
Куршынавіцкай школы – стар. 5
- **Знаходка: сярэднявечныя**
крыжыкі – стар. 6-7

Месца маёнтка Дзевятнікі на Вілейшчыне,
мясціна звязаная з пісьменнікам Ігнашам Ходзькам

Фотаздымкі Уладзіміра ПУЧЫНСКАГА

На тым тыдні...

✓ **3 25 верасня** ў Прэзідэнцкай бібліятэцы Рэспублікі Беларусь працуе кніжная выстаўка «**40 гадоў з дня адкрыцця мемарыяльнага комплексу "Брэсцкая крэпасць-герой"**». Яе можна яшчэ пабачыць штодня, акрамя суботы і нядзелі. Каб патрапіць, трэба мець чытацкі білет гэтай бібліятэкі.

✓ **3 12 па 16 кастрычніка** ў Франкфурце-на-Майне (ФРГ) прайшоў найбуйнейшы ў свеце **кніжны кірмаш**, які сабраў адмыслоўцаў больш як 100 краінаў свету, спецыяльным госцем была Ісландыя. На кірмашы былі прадстаўленыя і выданні Беларусі. На нацыянальным стэндзе выстаўлялі кнігі выдавецтваў «Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі», «Мастацкая літаратура», «Адукацыя і выхаванне» ды інш. У дэлегацыю ўвайшлі беларускія кнігавыдаўцы, пісьменнікі, кнігараспаўсюднікі.

✓ Апошнім часам з'явілася новая ініцыятыва беларускіх музыкаў – штомесяц трынаццатага праводзіць **беларускамоўныя рок-канцэрты** ў мінскім клубе «Салтайм». **13 кастрычніка** серыя вечароў распачалася канцэртамі гурта «Вера-сень». Пад час імпрэзы гучалі песні гурта (у тым ліку і з новай праграмы), адбыўся розыгрыш прызоў і сувеніраў.

✓ У Рэспубліканскім тэатры беларускай драматургіі **17 кастрычніка** адзін з пачынальнаў беларускай бардаўскай песні **Алесь Камоцкі прадставіў праграму «Мітусня каларовых дзён»**, складзеную з замоваў найбольш актыўных прыхільнікаў ягонаў творчасці. Гучалі творы з альбомаў «Дах», «З бацькоўскай кружэлкі» і «9», а таксама новыя песні. Шмат увагі ў творчасці спявак і музыка аддае старым шлягерам, перапяваючы іх па-беларуску. Да музычнага аздаблення вечарыны спрычыніліся Алег Змушка (гітара), Анатоль Лабанок (кантрабас), Аляксандр Віслаўскі (клавійныя, вакал, перкусія) і Алена Віслаўская (скрыпка).

Вывучаючы гісторыю, ствараем сучаснасць

Сёлета 24–25 верасня на базе Вілейскай гімназіі № 2 прайшоў семінар-практыкум па актыўным краязнаўстве «Вывучаючы гісторыю, ствараем сучаснасць». Аўтары ідэі і праекта намеснік дырэктара гімназіі Мікалай Міхайлавіч Іваненка і кіраўнік турыстычнага клуба Міхаіл Мікалаевіч Петух.

Семінар падрыхтаваны сумесна Прадстаўніцтвам таварыства «Deutscher Volkshochschul-Verband e.V.» (ФРГ) у Рэспубліцы Беларусь і Вілейскай гімназіі № 2.

У семінары прынялі ўдзел больш за 80 чалавек. Гэта настаўнікі, работнікі ўстановаў культуры і сацыяльнай сферы раёна, усе тыя, хто цікавіцца гісторыяй і культурай роднага краю, актыўна займаецца краязнаўствам і перадае свае веды і досвед маладому пакаленню.

Спачатку краязнаўцы пазнаёміліся з выставамі метадычных матэрыялаў і разнастайных праектаў, якія рэалізуюцца настаўнікамі і вучнямі гімназіі, наведалі цікавыя выстаўкі дзіцячай мастацкай творчасці. Пасля былі адкрыццё семінара, знаёмства ўдзельнікаў, прывіталь-

ныя словы арганізатараў, абвешчэнне рабочай праграмы. Першым выступіў дырэктар гімназіі Васілій Іванавіч Барысевіч. Ён расказаў пра гімназію, яе багатыя традыцыі, пра цікавыя здабыткі гістарычнага, экалагічнага і культурнага краязнаўства.

Цікавую ўводную лекцыю «Асноўныя вехі гісторыі Вілейшчыны са старажытных часоў» прачытаў Уладзімір Яфімавіч Цанунін – настаўнік гісторыі, краязнаўца і таленавіты паэт, аўтар некалькіх гістарычных паэм пра Вілейшчыну. М.М. Петух прадставіў свой гістарычны фільм «Горад на Вялі».

Удзельнікі семінара былі раздзеленыя на тры творчыя групы: гістарычнае краязнаўства (настаўнікі гісторыі, грамадазнаўства, літаратуры, супрацоўнікі краязнаўчага музея і аддзялення аховы помнікаў гісторыі і

культуры); экалагічнае краязнаўства (настаўнікі геаграфіі, біялогіі, хіміі, сацыяльныя работнікі, супрацоўнікі экалагічных службаў); культурнае краязнаўства (настаўнікі музыкі, танца, выяўленчага мастацтва, тэатральных дысцыплінаў, работнікі ўстановаў культуры).

Кожная творчая група працавала па асобнай праграме, якая ўключала лекцыі, прагляды відэамаатэрыялаў, прэзентацыяў фільмаў, майстар-класы, трэнінгі. Так, секцыя гістарычнага краязнаўства пад кіраўніцтвам У.Я. Цануніна разгледзела цікавыя матэрыялы па канцэпцыі сучаснага краязнаўства (М.М. Жыльцова, кіраўнік гісторыка-краязнаўчай студыі «Спадчына»); па гісторыі забудовы Вілейкі як горада (Л. Сляцова, вучаніца 11 «Г» класа гімназіі); па ўзнаўленні забытых імёнаў слаўтых землякоў (С.Г. Чабатар, настаўніца выяўленчага мастацтва, краязнаўца, аўтар кнігі «Мастацкія скарбы Вілейшчыны»).

(Заканчэнне на стар. 3)

Пра мінуўшчыну
Сёння
Дзеля будучыні

Планета Лема

Новы пераклад С. Лема на нашу мову

У мінскім Доме дружбы 6 кастрычніка адбылася вечарына, прысвечаная 90-годдзю з дня нараджэння Станіслава Лема. Ён на правае лічыцца адным з лепшых пісьменнікаў-філосафаў XX стагоддзя.

А. Бутэвіч з новай кнігай

Творы С. Лема перакладзены больш чым на 30 моваў свету. Беларусь у гэтым спісе займае не апошняе месца дзякуючы перакладчыцкаму таленту пісьменніка і старшыні таварыства «Беларусь-Польшча» Анатоля Бутэвіча, які даўно прыгарнуўся да творчасці С. Лема і пераклаў на нашу мову аповяданне польскага класіка «Прыгоды Піркса» (1992), раман «Саларыс» (1994). На сёлетняй вечарыне Анатоль Іванавіч прэзентаваў чарговую пераклад С. Лема – раман-аповесці «Неперамож-

ны». Кніга выйшла ў выдавецтве «Літаратура і Мастацтва», якое на вечарыне прадстаўляла намеснік дырэктара Ала Корбут.

Творчасць Станіслава Лема падрабязна раскрылі ў сваіх выступленнях перакладчык твораў юбіляра на рускую мову Віктар Яз-

невіч, паэт Навум Гяльпяровіч. З падзякаю за ўвагу да польскай літаратуры і да творчасці С. Лема выказаўся ў аднас А. Бутэвіча дырэктар Польскага Інстытута ў Мінску Пётр Казакевіч.

Мастацкую частку вечарыны склалі артыстычнае чытанне ўрыўкаў з кнігі «Непераможны» Алега Вянярскага па-польску і па-беларуску, а таксама канцэрт хору Белдзяржуніверсітэта культуры і мастацтваў пад кіраўніцтвам Альбіны Пякуцька.

А 11 кастрычніка ў галерэі «Лабірынт» Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі адбылося ўрачыстае адкрыццё міжнароднага мультыпраекта «Лемарыс», прысвечанага 90-годдзю з дня нараджэння Станіслава Лема. Мультыпраект уключае ў сябе шэраг асобных праектаў. Але гэта ўжо тэма асобнай публікацыі.

Наш. кар.
Фота Наталі КУПРЭВІЧ

В. Язневіч каля кніг С. Лема

Пад час адкрыцця праекта «Лемарыс»

Ф.СП-1

Міністэрства сувязі Рэспублікі Беларусь

АБАНЕМЕНТ на газету **63320**
(індэкс выдання)

Краязнаўчая газета Колькасць
камплектаў

на 200 год па месяцах

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----

Куды _____
(паштовы індэкс) _____ (адрас)

Каму _____
(прозвішча, ініцыялы)

ДАСТАВАЧНАЯ
КАРТКА

на газету **63320**
(індэкс выдання)

Краязнаўчая газета

Кошт	падпіскі	_____ руб.	Колькасць камплектаў
	пераад- расоўкі	_____ руб.	

на 200 год па месяцах

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----

Куды _____
(паштовы індэкс) _____ (адрас)

Каму _____
(прозвішча, ініцыялы)

Канферэнцыя

«Каласавіны-2011»

Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь і Дзяржаўны літаратурна-мемарыяльны музей Якуба Коласа запрашаюць прыняць удзел у XXVI Навуковай канферэнцыі «Каласавіны-2011. «Якуб Колас і яго сучаснікі: да вывучэння творчага і асабістага кола ўзаема-сувязей пісьменніка»».

Мэта канферэнцыі – збор і сістэматызацыя інфармацыі аб асобах, якія вялі перапіску з народным паэтам Беларусі Якубам Коласам на працягу 1941–1956 гг. (для падрыхтоўкі да выдання энцыклапедычнага даведніка «Якуб Колас і яго акружэнне»).

Тэматыка канферэнцыі:

* перапіска Якуба Коласа ваеннага і пасляваеннага часу: да ўдакладнення персаналіяў з акружэння паэта;

* творчы лёс ваеннай і пасляваеннай паэзіі і публіцыстыкі Якуба Коласа;

* старонкі жыццяпісу Якуба Коласа: да вывучэння характару беларускіх і іншанацыянальных літаратурных і культурных узаемасувязяў;

* ушанаванне і папулярызацыя нацыянальнай культурнай спадчыны праз музейныя калекцыі мемарыяльнага статусу.

Да ўдзелу запрашаюцца спецыялісты ў сферы навуковага коласазнаўства, гісторыі беларускай літаратуры XX стагоддзя, гісторыкі, архівісты, краязнаўцы, спецыялісты музейнай справы.

Матэрыялы канферэнцыі будуць змешчаныя ў зборніку навуковых працаў «Каласавіны». Аргкамітэт пакідае за сабою права адбору выступленняў і матэрыялаў для друку, якія не адпавядаюць тэматыцы канферэнцыі.

Заяўкі на ўдзел ў працы канферэнцыі прымаюцца да 31 кастрычніка 2011 года. Праезд і пражыванне за кошт удзельнікаў.

Канферэнцыя адбудзецца 4 лістапада 2011 года ў Дзяржаўным літаратурна-мемарыяльным музеі Якуба Коласа па адрасе: 220072, г. Мінск, вул. Акадэмічная, 5.

Тэл. аргкамітэта: (017) 284 15 84, 284 05 55.

E-mail: muzeukolas@yandex.ru.

Падпісання на «Краязнаўчую газету»
можна ў кожным паштовым аддзяленні краіны

Індывідуальная падпіска

1 месяц
3 месяцы
6 месяцаў

Індэкс 63320

9 740 руб.
29 220 руб.
58 440 руб.

Ведамасная падпіска

1 месяц
3 месяцы
6 месяцаў

Індэкс 633202

9 983 руб.
29 949 руб.
59 898 руб.

Пераасэнсаванне

Паміж ікананісам і жывапісам

12 кастрычніка ў Музеі гісторыі горада Гомеля адбылося адкрыццё выстаўкі постэраў і рэпрадукцыяў маскоўскай мастачкі, члена секцыі іканісісу Творчага саюза мастакоў Расіі Алены Чаркасавай. Прадстаўленыя творы здзіўляюць дзіцячай непасрэднасцю і ў той жа час дасканалым уменнем валодаць пэндзлем.

Займацца жывапісам Алена Чаркасава пачала з дзяцінства. 21-ы год ад нараджэння стаў своеасаблівай мяжой у яе жыцці: прыняцце праваслаўя і пошук адказаў на пытанні, што хвалююць. Жывапіс на цэлых 12 гадоў застаецца ўбаку.

На двары панавалі 1970-я гады. Каб спатолюць сваю цікавасць, Алена адпраўляецца ў храм. Менавіта там яна прыходзіць да ўсведамлення свайго прызначэння.

З гэтага часу на палотнах Алены пачалі ўвасабляцца хрысціянскія сюжэты, адлюстроўваючы дзівосы і радасць духоўнага жыцця. Уплыў на вобразы, каляровае вырашэнне і жывапісную манеру аказалі фаюмскія партрэты, еўрапейскі і рускі прымітыў, візантыйская кніжная графіка, копцае і эфіопскае народнае мастацтва, грузінскі ікананіс, польскі і рускі прымітыўны партрэт.

У 1998 годзе адбылася першая персанальная выстаўка Алены Чаркасавай ў галерэі «Манеж». Графікай Алены аформлены шэраг кніг, часопіс «Фама», працы знаходзяцца ў Духоўнай акадэміі Троица-Сергіевай лаўры, Мастацкім музеі Саратава, прыватных калекцыях Расіі, Германіі, ЗША, Карэі, Польшы, Казахстана, Францыі і Чэхіі.

Іконы, па словах навуковага супрацоўніка Веткаўскага музея народнай творчасці імя Ф. Р. Шклярава Андрэя Скідана, пішуцца своеасаблівай універсальнай мовай, паколькі кожны, хто сузірае іконы, «прачытае», разумее яе па-свойму. Творчасць Алены Чаркасавай пульсуе недзе паміж: паміж жывапісам і ікананісам. Не зусім адышоўшы ад ікананісісу, мастачка ўдала адлюстроўвае на палотнах праяўленне рэлігіі.

«Іона ў чэраве кіта»

«Срэценне»

Карціна «Срэценне», напрыклад, дэманструе погляды сузіральніцкія, якія засяродж-

ваюцца непасрэдна ўНУТ-РЫ гледача, які перажывае тое, што мастаком сказана не было. «Буря на возеры» адлюстроўвае момант, калі людзі ў адчай і распачы прыпадаюць да Бога, просячы дапамогі і падтрымкі. Абнадзейвае сюжэт карціны «Іона ў чэраве кіта». Іона застаецца жывым, паколькі ў яго на зямлі застаюцца няскончаныя справы. Выводзіш з гэтага ісціну, што ўсё і заўсёды павінна мець добры канец. А калі ўсё скончылася дрэнна, значыць, гэта яшчэ не канец.

Зрэшты, і чытачы газеты змогуць паразважаць над нязвыклымі карцінамі, бо выстаўка працягнецца да 30 кастрычніка.

Марына МАРКЕВІЧ
Фота **Ксеніі БАРЫСАВАЙ**

«Буря на возеры»

Вывучаючы гісторыю, ствараем сучаснасць

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 1)

Секцыя экалагічнага краязнаўства пад кіраўніцтвам М.М. Петуха вывучала экалагічныя праекты настаўнікаў географіі – Н.В. Бульгі і Л.М. Голубевай, знаёмілася з працай школьнага лясніцтва, якое доўгі час працуе на базе гімназіі і мае вялікі вопыт экалагічнага, прадоўжнага і патрыятычнага выхавання.

Секцыя культурнага краязнаўства пад кіраўніцтвам М.М. Іваненкі вывучыла па некалькі аўтэнтчных народных песень і танцаў на майстар-класах, якія правяла фалькларыстка З.В. Крупская з дапамогай вучняў – удзельнікаў фальклорнага гурта «Чабарок»; майстар-клас па саломалляцтве правяла народны ўмелец Н.А. Кеда.

Кожная група выконвала практычнае заданне па стварэнні Зялёных маршрутаў з улікам культурных, гістарычных і экалагічных каштоўнасцяў Вілейшчыны, па якіх у другі дзень заняткаў была арганізаваная аўтобусная экскурсія.

Пачалася яна з наведвання радзімы Піліпа Орліка – гетмана і аўтара першай Канстытуцыі Украіны, які нарадзіўся на Вілейшчыне ў вёсцы Касута. Тут удзельнікі семінара наведвалі царкву ў імя Святых Апосталаў Пят-

ра і Паўла, капліцу і памятны знак вядомаму земляку, а таксама месца расстрэлу сталінскім рэжымам вязняў Вілейскай турмы ў чэрвені 1941 года. Экскурсію правёў мясцовы святар, краязнаўца, актыўны турыст і проста цікавы чалавек, чалец цудоўнай шматдзетнай сям'і іерэй Ігар Прылепскі.

Далей на маршруце быў мемарыяльны комплекс памяці зніклых вёсак. Экскурсію правёў С.М. Ганчар, акцэнтуючы ўвагу на генетычнай памяці народа, страціўшы якую, чалавек перастае быць чалавекам. Толькі пры будаўніцтве Вілейскага вадасховішча з карты раёна зніклі дзевяць вёсак, разбураная царква ў вёсцы Пахомава, якая будавалася на месцы з'яўлення іконы Маці Божай. Разам з адсяленнем амаль зусім знік і вялікі пласт традыцыйнай культуры, укладу жыцця народа. І зараз, адпачываючы на пляжах Вілейскага мора, мы павінны з удзячнасцю згадваць не столькі будаўнікоў вадасховішча, колькі тых людзей, якія перажылі і перажываюць дагэтуль страту роднага кутка.

Потым шлях прывёў нас у вёску Куранец. Там краязнаўцы пабывалі на магіле паўстанцаў 1863 года, каля Гомсінага каменя, наведвалі царкву Нараджэння Прасвятой Багародзіцы, па абодвух баках якой б'юць крыніцы,

палюбаваліся, магчыма, адзінай у нашай краіне плакучай елкай, якая ахоўваецца дзяржавай як помнік прыроды.

Далей былі рэчкі з ледніковымі камамі і карставымі пячорамі, Касцяневічы з прыгожым касцёлам і жывой памяццю пра славу тага Ігната Ходзьку, Карэкаўцы з помнікам Эдварду Жалігоўскаму, які сябраваў з Тарасам Шаўчэнкам.

У вёсцы Кастыкі ўдзельнікі семінара наведвалі драўляную царкву XVIII стагоддзя Саракі Севасціянскіх Пакутнікаў, у вёсцы Камена – адзін з Барысавых камянёў «Варацішын Хрэст», а на беразе ракі Вілія – памятны знак да 150-годдзя экспедыцыі графа Канстанціна Тышкевіча. Вынікам гэтай экспедыцыі стала кніга «Вілія і яе берагі» – першае ў гісторыі Еўропы геаграфічна-этнаграфічнае апісанне, якое і зараз мае вялікае гістарычнае і культурнае значэнне для Беларусі і Літвы.

Потым вандроўнікі трапілі ў Міжнародны дзіцячы рэабілітацыйна-аздараўленчы цэнтр «Надзея – XXI стагоддзе», дзе пазнаёміліся з сучаснымі экалагічнымі праектамі па вырошчванні чыстых прадуктаў харчавання, праектамі энергазберажэння, з умовамі фізкультурна-аздараўленчай працы. Там жа наведвалі музей, майстэрні дэкаратыўна-ўжыткавага мастацтва, палюбаваліся прыгожымі краявідамі.

Апошняя кропка нядзельнай вандроўкі было Заброддзе, якое дзякуючы сям'і вядомага мастака Барыса Барысавіча і яго жонкі Валянціны Пятроўны Цітовічаў ператварылася з закінутай сярод лесу вёсачкі ў сапраўдны гістарычны і культурны цэнтр. На працягу дзвюх гадзінаў гаспадары вялі расповед не толькі

пра багатыя на падзеі мясціны, але і пра тую вялікую працу, якая праводзіцца па добраўпарадкаванні тэрыторыі, па выхаванні дзяцей, падлеткаў і моладзі на слаўных традыцыях нашага народа. Тут намаганнямі і за сродкі Цітовічаў пабудаваная капліца-помнік у імя Святых князёў Барыса і Глеба, а побач з ёю – цудоўная званіца. На беразе Нарачанкі пасаджаны парк да Дня Перамогі. Кожнае дрэва ў гэтым парку мае сваю гісторыю. Тут пакінулі пра сябе памяць касманаўты, артысты, пісьменнікі ды многія знакамітыя і простыя людзі.

У капліцы размешчаныя багатыя гістарычныя матэрыялы часоў Першай сусветнай вайны, а каля вёскі – добра дагледжаны мемарыяльны комплекс на месцы лазарэтных могілак. Здаецца, ніводная самая маленькая падзея не прайшла незаўважанай. Барыс Барысавіч і Валянціна Пятроўна свята ўшаноўваюць гістарычныя даты, надейна зберагаюць усё, што з імі звязана, і выступаюць непахісным гарантам народнай памяці.

Удзельнікі семінара, а сярод іх былі і прадстаўнікі з іншых краінаў (Грузія, Украіна, Таджыкістана, Малдовы, Ірландыі), былі шчыра ўдзячныя яго арганізатарам і выказалі адзінадушнае пажаданне працягваць такую працу па адукацыі дарослых. Бо каб выхоўваць дзяцей, трэба самому добра ведаць сваю гісторыю і культуру, а яна пачынаецца з роднага кутка. Сапраўды, вывучаючы гісторыю – ствараем сучаснасць!

Мікалай ІВАНЕНКА,
намеснік дырэктара
па вучэбнай працы
Вілейскай гімназіі № 2

Наша гісторыя:

Ідзі, падзеі, імёны

«Калі б цябе ўсе людзі зналі...»

Да 200-годдзя з дня нараджэння Іосіфа Цытовіча

Беларускі публіцыст і педагог Іосіф Парфіравіч Цытовіч нарадзіўся ў 1811 годзе (дакладная дата нараджэння, на жаль, невядомая). Ён жыў і працаваў у 1830-х – першай палове 1840-х гадоў на Віцебшчыне. Закончыўшы з выдатнай характарыстыкай Магілёўскую духоўную семінарыю, І. Цытовіч у 1835 годзе быў накіраваны выкладчыкам славенасці ў Віцебскае духоўнае вучылішча. Праз некалькі гадоў пераехаў у Полацк, дзе працаваў выкладчыкам рускай, славянскай і лацінскай моваў у Полацкім духоўным вучылішчы, а затым у полацкім дваранскім вучылішчы і гімназіі. Апошнія гады жыцця правёў у Панявежысе (цяпер Літоўская Рэспубліка).

Вывучэнне моўнай сітуацыі ў Віцебска-Полацкім Падзвінні прывяло яго да разумення самабытнасці беларускай мовы і неабходнасці развіцця нацыянальнай літаратуры. У 1843 годзе ў часопісе «Маяк», што выдаваўся ў Пецяярбургу, Іосіф Цытовіч друкуе артыкул «Слова два о языке и грамотности Белой Руси», у якім для пацвярджэння сваіх высноваў выкарыстаў ананімны верш «Чалом, чалом, апец. Татулька!» ці, як яго яшчэ называюць, «Імянінны верш».

Выступаючы за распаўсюджванне граматычнасці «в самые крайние классы бедных белорусцев»,

І. Цытовіч марыў пра выданне літаратуры на беларускай мове, даступнай простамаму людю, сялянам: «Не сыщется ль перо ловкое, перо трудолюбивое, которое посвятит себя на пользу миллионон этих, так сказать, меньших братьев великой семьи нашей, не продолжит ли им путь к дальнейшему образованию средстами самими близкими, сообразными их силам, вкусу, обычаю?.. Вот почему я как белорусец обратился к «Маяку»...»

Рэакцыя часопіса была нечаканай, тым больш, што гэта быў час, калі царом Мікалаем I насаджалася вялікадзяржаўнасць, расійскасць. Даследчыкі А.У. і Ю.А. Русецкія ў

артыкуле, прысвечаным І. Цытовічу, прыводзяць тэкст адказу рэдакцыі, змешчаны ў т. IX, кн. 17-й часопіса «Маяк» за 1843 год: «... Искренняя благодарность и полная готовность «Маяка» поощрять подобные вещи, умные, прекрасные и необходимые. Все просвещенные русские давно уже поняли необходимость изучения белорусской старины и грамотности, но до сих пор оно оставалось краем непочатым, тогда как он не менее других богат. Что удерживало просвещенных кривичей? Ложный стыд за свою родину: куда-де ей соваться за друзьями! Дай Бог, чтоб с легкой руки г. Цытовича эта статья послужила началом

Выступаючы за распаўсюджванне граматычнасці «в самые крайние классы бедных белорусцев», І. Цытовіч марыў пра выданне літаратуры на беларускай мове, даступнай простамаму людю, сялянам: «Не сыщется ль перо ловкое, перо трудолюбивое...»

будущих успехов поэзии, истории и письменности Белой Руси, без которой поэзия, история и письменность всей Руси есть и будет односторонна и неполна».

Асоба Іосіфа Цытовіча прыцягнула ўвагу многіх айчынных гісторыкаў і даследчыкаў беларускай літаратуры. Аляксей Каўка ў кнізе «Тут мой народ» (Мінск, 1980) даводзіў, што Іосіф Цытовіч быў першы, хто спалучыў пытанне аб Скарыне з надзённай праблемай адраджэння беларус-

кай літаратуры. Няшмат сустракалася ў тагачасным друку такіх выразных, нават дэманстратыўных праяваў беларускасці. Тым больш, што расійскім самадержцам Мікалаем I у 1840 годзе было забаронена афіцыйнае ўжыванне назвы «Беларусь». Голас настаўніка з Полацка, па сутнасці, азначаў своеасаблівы выклік «высачайшаму патрабаванню». Артыкул быў праілюстраваны беларускім вершам. Я – беларус! – асноўная ідэя гэтага публіцыстычнага твора. Слова Цытовіча было ці не першым з дасюль вядомых поклічаў да нашага нацыянальнага абуджэння.

Другі беларускі літаратурнаўца, аўтар кнігі «Нарысы беларускай літаратуры XIX стагоддзя» Сцяпан Майхровіч таксама прысвяціў артыкулу І. Цытовіча «Слова два о языке и грамотности Белой Руси» некалькі старонак. А знакаміты гісторык беларускай літаратуры Максім Гарэцкі ў артыкуле «Расійска-беларуская літаратура» звяртаецца да імяніннага верша Цытовіча. Верш гэты напісаны ў 1820–1830-х гадах. У ім змешчанае імяніннае прывітанне папу ад заможнага селяніна і, што для нас самае важнае, апісваюцца даўнейшыя звычкі.

Прывітальнік просіць прабачэння, што прыйшоў з голымі рукамі («Закон вяліць без хлеба-солі не хадзіць ніколі»), бо так сталася само сабою, дзеля неспадзеўнага заходу на імяніны; ён жа не прывык «свяціць вачамі», ён ведае жыццё: «пятьдесят год як жаніўся, дый то на трэціяў ўжо жане», ён добра мае ў памяці, як бывала даўней:

Ото, ото были гадзіны!
Калі ўжо ў госці йдуць
На гаспадарскія мяніны,
Чаго яны тут не нясуць!
Адзін нясе піўца біклажку,

Другі гарэлкі поўну пляшку
Няпростай,

сычанай з мядком,
На закуску цацні

пшанічны
Да скавародкі тры яичны,
Ды масла ў латцы

са блінком!
Во тут-та ўсмак

нагаваруцца,
Паслухаць любя –

ай, ай, ай!
Адкуль іх славяса бяруцца –

Не трэба, відна, лучшы рай!

Завяршаецца верш словамі героя, які агучвае здравіцу ў гонар гаспадароў, рознымі пажаданнямі ў народным духу:

Калі б табе даваў бог

шчасце,
Калі б ніякае нянасце

Не здолела б
к табе прыйсці,

Калі б ты сам, хазяйка,
дзеці

Цвілі, як красна рожа
ў цвечце,

Калі б цябе ўсе людзі зналі,
Калі б цябе і цар хваліў,

Калі б і бог любіў.

У нарысе «Адзін дзень у Беларусі», надрукаваным у 1845 годзе, І. Цытовіч даказваў старажытнасць беларускай мовы, яе каштоўнасць для развіцця навукі, заклікаў вучоных да вывучэння гісторыі і фальклору Беларусі

У канцы прывітальнік нават пажодаў, каб і пасля смерці:

Быў варт таго ў пана-бога,
Што б у небе палучыць
вянец.

Аўтар, як можна бачыць, належаў да заможнага класа, жыў блізка да народа, валодаў народным гумарам, але не праняўся бяздольнасцю бедных мужыкоў, якія не хадзілі да папа на імяніны. Далей М. Гарэцкі заўважае, што на аўтара магла паўздейнічаць «Энеіда навыварат», бо якраз тады яна была найбольш пашыраная і магла выклікаць жаданне ў аўтара напісаць гэты верш.

Цытовіч не мае звестак аб аўтарах, але піша аб вершах некалькі заўвагаў, якія характарызуюць настроі расійска-беларускіх пісьменнікаў. Некаторыя даследчыкі лічаць, што гэты твор і самім вершам, і мастацкімі прыёмамі пераклікаецца не толькі з «Энеідай навыварат», але і з «Тарасам на Парнасе». На іх думку, зусім магчыма, што якраз сам Цытовіч і быў аўтарам верша «Чалом, чалом...». Такі ананімны спосаб аўтапублікацыі быў распаўсюджаны ў той час.

Цалкам гэтая праца Цытовіча ўвайшла ў 1-е (1977) і 2-е (2003) выданні зборніка «Пачынальнікі», укладзенага Генадзем Кісялёвым. Менавіта Генадзь Кісялёў з'яўляецца асноў-

ным даследчыкам публіцыстычнай творчасці І. Цытовіча, яго біяграфам. У кнізе «Загадка беларускай Энеіды» ён выказаў меркаванне, што аўтарам артыкула «Слова два о языке и грамотности Белой Руси» быў выкладчык рускай, славянскай і лацінскай моваў Полацкага духоўнага павятовага вучылішча Іосіф Парфіравіч Цытовіч. У артыкуле «Вокруг «Маяка»», у сваёй кнізе «Разыскивается классик» ён падрабязна падае біяграфічныя звесткі пра І. Цытовіча, якія адшукаў у Цэнтральным Дзяржаўным Архіве ў Санкт-Пецяярбургу.

Далейшыя біяграфічныя звесткі Г. Кісялёў здабыў у Вільнюскім архіве: «Учитель Витебского духовного училища – 1835 – 1840 – годы. Учитель русского и латинского языков Полоцкого училища – 1840 – 1844 годы».

У снежні 1843 года Цытовіч пазбаўлены духоўнага звання і пераведзены ў калежскія рэгістратары. Пасля пераехаў у Панявежыс, працаваў там памочнікам старшага настаўніка, пасля выкладаў рускую мову ў вучылішчы, затым у гімназіі. Пасля паўстання 1863 года гімназію закрылі, і наш зямляк быў прызначаны штатным наглядчыкам мясцовага павятовага вучылішча, адначасова выкладаў там рускую мову і гісторыю.

У нарысе «Адзін дзень у Беларусі», надрукаваным у 1845 годзе, І. Цытовіч даказваў старажытнасць беларускай мовы, яе каштоўнасць для развіцця навукі, заклікаў вучоных да вывучэння гісторыі і фальклору Беларусі. Са зместу гэтага нарыса вядома, што Цытовіч у 1829 годзе быў у мястэчку Усвяты Віцебскай губерні, а з іншых архіўных дакументаў вынікае, што тутэйшы святар Парфірый Цытовіч, магчыма, быў яго бацька.

Іосіф Цытовіч вядомы таксама і як аўтар неапублікаванай працы «Некалькі словаў адносна развіцця рускай мовы ў Жмудзі або Самагіціі» (захоўваецца ў архіве Рускага геаграфічнага таварыства ў Санкт-Пецяярбургу). Гэтая праца была напісаная ў 1851 годзе.

Памёр Іосіф Парфіравіч Цытовіч 26 ліпеня 1870 года. Пахаваны ў Панявежысе.

Валянціна СОПКАВА

Прывітанне, шаноўная рэдакцыя!

У лістападзе 2009 г. на старонках вашай газеты была надрукаваная гісторыя в. Куршынавічы. Мае аднавяскоўцы і я вельмі ўдзячныя вам за гэта. Асабліва радуе нас, вашых пастаянных чытачоў, што на старонкі перыядычнага друку могуць трапіць не толькі гісторыі вялікіх гарадоў, але і вёсак. І ўсё гэта дзякуючы толькі калектыву «Крэйзнаўчай газеты».

Зразумела, што такім чынам нашыя нашчадкі змогуць знайсці і расказаць не толькі дзецім, унукам, але і праўнукам гісторыю Бацькаўшчыны.

Гісторыя Куршынавіцкай школы непарыўна звязаная з мінулым вёскі, якая ў 2012-м адзначыць 460 гадоў. Менавіта таму кожны з нас колькі б ні вяртаўся ў марах у свой родны куток, сваю вёсачку, заўсёды будзе з асалодай узгадваць Куршынавіцкую школу.

Куршынавіцкая школа (1954 г.)

Вяртанне з небыцця

Вучылішча для народа

Жыццё народа не мае зыходнага пункта. Ніводная дата не з'яўляецца пачынальнай: заўсёды было нешта раней. Колькі падзеяў адбылося за гэты перыяд! Штосьці забылася, але многае засталася ў нашай памяці і цяпер ужо сталася гісторыяй.

Жыццё вёскі Куршынавічы і школы можна параўнаць з жыццём чалавека. Час, як вецер, таксама гоніць дні за днямі, але ўсякаму пражытаму году асобая цана. Кожны пражыты год – быццам прыступка на лесвіцы жыцця. Таму нам так неабходна, каб падзеі, якія адбываюцца ў жыцці не толькі вялікіх гарадоў, але і вёсак, асвятляліся і дапаўнялі гісторыю нашай Радзімы. Гэта патрэбна не памерлым, гэта патрэбна жывым! Мы – працяг нашых продкаў. Яны наш пачатак. Гэты артыкул з'яўляецца першай спробай даць кароткі сістэматызаваны агляд станаўлення і развіцця адукацыі ў в. Куршынавічы Ляхавіцкага раёна. Менавіта сёлета Куршынавіцкая школа магла б адзначыць 100-гадовы юбілей.

На жаль, гэтай знамянальнай даце не суджана было адбыцца. У жыцці кожнага выпускніка назаўсёды застануцца самыя светлыя ўспаміны пра школьнае жыццё. Шмат ужо ўсялякіх дарожак і сцяжынак пройдзена ў жыцці, шмат чаго забылася і не ўспомніцца, але ніколі не забудзецца школьнае дзяцінства.

Паводле дадзеных Цэнтральнага Дзяржаўнага Архіва, а таксама запісаў успамінаў мясцовых жыхароў школа ў Куршынавічах была адкрытая ў 1911 г.

З запісаў успамінаў былога настаўніка гісторыі Куршынавіцкай сярэдняй школы Леаніда Адамавіча Ракашэвіча: «Упершыню школа ў Куршынавічах была адкрытая ў 1911 г. Гэта была земска-прыходская

трохкласная школа. Ганна Іванаўна Эмашэвіч там была першай настаўніцай. Вучні сядзелі па чатыры чалавекі за адной партай. Беларуская і замежная мовы не выкладаліся. Вывучалі гісторыю, арыфметыку, рускую і стараславянскую мовы, геаграфію. Выкладаць Закон Божы прыязджаў святар з Сіняўкі. Заняткі пачыналіся з

Станіслаў Татарыновічы і Іосіф Галіцкі).

Новыя часы

Сацыяльныя катаклізмы, выкліканыя кастрычніцкай рэвалюцыяй 1917 г., прывялі да разбурэння ў Беларусі сістэмы адукацыі. Савецкая ўлада, будуючы новы тып дзяржавы, пачала рэформу і педагагічнай сістэмы. Яна

Куршынавіцкая школа (1929 г.; у цэнтры настаўніца Я. Сямашка)

9 гадзінаў раницы і працягваліся да 16 гадзінаў».

У мястэчку Мядзведзічы было сельскае народнае вучылішча, якое наведвалі 4 вучні з Куршынавічаў (Іосіф, Іван,

адкінула старую саслоўную, класавую школу і заклала асновы новай, савецкай, аднатупнай школы двух ступеняў, агульнаадукацыйнай для ўсяго насель-

ніцтва. Першая, з пяцігадовым тэрмінам навучання, ахоплівала дзецей ва ўзросце 8–13 гадоў, а другая – з чатырохгадовым тэрмінам навучання – для падлеткаў 13–17 гадоў, завяршала школьнае навучанне дзевяцігадовая сярэдняя школа.

З запісаў Леаніда Адамавіча Ракашэвіча: «У 1917–1918 гг. у вёсцы была адкрытая школа з выкладаннем на беларускай мове, у якой вучыліся 34 вучні. Працавалі 2 настаўніцы: адна з горада Мінска (Станіслава Пятроўна), а другая з горада Слуцка па прозвішчы Ключыцкая. У гады грамадзянскай вайны школа была спаленая. Таму дзеці працягвалі вучыцца ў доме Галіцкіх. Спачатку вучні пісалі на грыфельных дошках, а пазней пачалі пісаць на фанерных. У 1920 г. была пабудаваная новая школа. У гэты час было ўжо 4 класы, вучняў налічвалася да 80 чалавек.

Пасля заканчэння польска-савецкай вайны 1919–1920 гг. Беларусь была падзелена на дзве часткі. Яе заходнія землі былі далучаны да Польшчы. Тэрыторыя Ляхавіцкага раёна ўваходзіла ў Баранавіцкі павет Навагрудскага і Палескага ваяводстваў. У 1923 г. беларускамоўная школа была ператвораная ў польскую. Настаўнікамі працавалі Ціхановіч і Я. Сямашка».

Вытрымка з пісьма Рама-на Дамінікавіча Сямашкі: «Мая мама, Яніна Сямаш-

ка, была настаўніцай у Куршынавіцкай школе. У нас захавалася некалькі фотаздымкаў даваеннага часу. Вам, пэўна, будзе цікава паглядзець на іх. Таму копіі гэтых фотаздымкаў я высылаю вам. Можна, хто-небудзь з мясцовых жыхароў знойдзе сябе. Там ёсць таксама і фотаздымак школы ў Куршынавічах, якая згарэла».

Польскія ўлады не жадалі прызнаваць беларускую нацыю, таму ўсялякімі сродкамі стараліся выкараніць нацыянальную самасвядомасць беларусаў і апалячыць іх. Праз адукацыю і веравызнанне польскі ўрад імкнуўся да дасягнення сваёй мэты. Замест беларускай мовы пачалі выкарыстоўваць польскую. У 1939 г. у школе вучылася 46 вучняў. Дзеці, якія закончылі 5 класаў «паўшэхнай» (агульнаадукацыйнай) школы, маглі ісці ў Мядзведзічы ў 6-ы і 7-ы класы. Газеты, часопісы, а таксама вучэбныя дапаможнікі выдаваліся толькі на польскай мове.

17 верасня 1939 г. Заходняя Беларусь, у тым ліку і Куршынавічы, былі вызвалены ад польскай акупацыі. Арганізоўваюцца вучэбныя курсы па ліквідацыі непісьменнасці.

У гады Вялікай Айчыннай вайны школа не працавала. Будынак спалілі немцы. У вёсцы згарэла ў час вайны яшчэ 15 хатаў. Пасля заканчэння вайны была пастаўленая задача аднавіць сетку школ, ахапіць навучаннем дзецей школьнага ўзросту, ліквідаваць непісьменнасць у Заходняй Беларусі. Адрозна ж пасля вызвалення ў Куршынавічах зноў пачала працаваць школа. Размясцілася яна ў памяшканні, дзе жыў нямецкі бургамістр. Не было і школьнай мэблі. Загадчыкам школы быў Аляксей Пятровіч Пракапенка (1944–1945). Настаўніцай працавала Таіса Сцяпанавічэ Рагачук. Гэта былі цяжкія гады. Ішла вайна, але школа працавала, і ў ёй займаліся 64 вучні.

Марыя
СТАНІСЛАВОВІЧ

(Працяг будзе)

Куршынавіцкая школа (1945 г.)

Нацыянальна-культурнае жыццё пад час акупацыі

Леанід Міхайлавіч Лыч прысвяціў сваё чарговае даследаванне праблеме культурнага жыцця беларускага насельніцтва ў перыяд акупацыі нямецка-фашысцкімі захопнікамі і тым самым зрабіў спробу ліквідаваць прабел, які насамрэч існаваў у нашай гістарычнай навуцы. Нямногія даследчыкі дакраналіся да гэтай тэмы, яна была своеасаблівым «табу» ў савецкі час. Складвалася ўражанне, што ў тыле ворага савецкія людзі больш нічым не займаліся акрамя змагання, і ўсё жыццё было скіраванае на барацьбу з захопнікамі. Такому ўяўленню садзейнічалі прапагандысцкія клішэ аб «усенародным характары Вялікай Айчыннай вайны», аб «барацьбе ад маля да вяліка» і г.д. Штодзённае жыццё чалавека ў часы акупацыі заставалася па-за ўвагай даследчыкаў, а калі і вывучалася, то выключна ў плане жорсткасці акупантаў да ўсяго насельніцтва.

А чалавек павінен быў жыць, працаваць, каб жыць

(часцяком працаваць і на акупантаў), радавацца на радзэнню дзіцяці, смуткаваць па памерлых... Словам – жыць! Спыніць культурнае жыццё народа немагчыма ніякаю забаронаю. Якім яно было, паспрабаваў адкрыць нам у сваёй кнізе Л. Лыч.

Паколькі савецкая гістарычная навука тэме культурнага жыцця народа на акупаванай тэрыторыі Беларусі ўвагі не надавала, а выкарыстаць архіўныя крыніцы часоў фашысцкай Германіі ў Л. Лыча магчыма было, ён сканцэнтравана свая ўвагу на матэрыялах з розных перыядычных выданняў і даследаваннях аўтараў (у асноўным беларусаў), якія жывуць за межамі нашай краіны.

Кніга Л. Лыча, не прэзюмуючы выключна на навуковасць і,

тым самым, на бясспрэчнасць канчатковых вынікаў, атрымалася хутчэй як публіцыстычнае выданне. Тым і каштоўная. Яна падштурхоўвае афіцыйную гістарычную навуку звярнуць пільную ўвагу на праблему існавання насельніцтва Беларусі ў часы акупацыі (1941–1944), асабліва на тыя пытанні, што тычацца культурнага жыцця ў шырокім сэнсе слова, уключаючы і царкоўна-рэлігійнае жыццё.

Праз 70 гадоў пасля пачатку Вялікай Айчыннай вайны Л. Лыч заклікае ўсіх нас канчаткова адкінуць ганебнасць словаў «быў у акупацыі», што падзялялі беларусаў на два процілеглыя лагеры доўгі час пасля вайны. Калі ты ў сваёй анкеце альбо аўтабіяграфіі пісаў, што «жыў на тэрыторыі, акупаванай нямецка-фашысцкімі захопнікамі», то міжволі трапляў пад тую катэгорыю насельнікаў, якая не змагалася з ворагам. Адрозніваўся пытанне: «Як жа ты жыў усе доўгія гады акупацыі?»

Як выжывалі, як не гублялі сваёй нацыянальнай адметнасці – пра гэта кніга Л. Лыча. Прачытаўшы яе, лёгка ўсвядоміць: каго з тых, хто «працаваў на ворага ці працаваў з ворагам», можна назваць калабарантам, а каму можна падзякаваць за працу па захаванні нацыянальна-культурнай адметнасці беларусаў у жорсткіх умовах фашысцкай няволі. Сярод іх тысячы (не адзінкі) настаўнікаў і культасветнікаў, мастакоў і артыстаў, дзеячаў культуры і проста адукаваных людзей.

Уладзімір ГІЛЕП

Звычайнае свята, звычайныя Дажынкi. Калі б не дата – 4 кастрычніка 1942 года

Адным са шляхоў вывучэння сярэднявечнай культуры і побыту людзей мінуўшчыны з'яўляюцца даследаванні вытворчасці і распаўсюджвання вырабаў дробнай ліцейнай пластыкі, якія выкарыстоўваліся ў якасці прадметаў рэлігійнага культу.

Гэтыя рэчы нельга назваць паўна-вартаснымі ювелірнымі вырабамі, бо яны рабіліся з адносна таных матэрыялаў – медзі і яе сплаваў. Іх мастацкая вартасць таксама не надта вялікая, бо тут мы маем справу з сапраўднай «серыйнай» прамысловасцю: з адной каменнай формы вырабляліся сотні адлівак. Але ж у старажыт-

насці існавала свая шкала каштоўнасцяў. Так, напрыклад, звычайнае зараз каляровае шкло даўней магло мець такі самы кошт, як і сапраўдны ювелірны камень.

Першапачатковым цэнтрам распаўсюджвання медных ці бронзавых крыжыкаў была тэрыторыя тагачаснай Візантыі (гарады Антыохія, Канстанцінопаль, Карыф), потым іх выраб пачынаецца і бліжэй да нас – у Херсанесе і, урэшце, перасоўваецца ў Кіеў, а потым – у Маскву. На зямлі Старажытнай Русі гэтае рамяство называлася: «карсунская справа».

Крыжыкі распаўсюджваліся сярод людзей заможных, таму гэтыя знаходкі даюць падставу для высноваў пра сацыяльна-маёмасны стан насельніцтва на пэўнай тэрыторыі.

У Асіповіцкім раёне знойдзены два такія прадметы рэлігійнага культу. Першы – каля вёскі Грава, на раллі пад час вясновых працаў і з'яўляецца палавінкаю тыповага крыжа-энкаліпёна (з грэчаскай «крыж-складзень»). Ён шэражоўтага колеру, выраблены са сплаву медзі памерам 42x23 мм. Мае выгляд лацінскага крыжа, але гэта не сведчыць аб «заходнім» паходжанні. Крыжыкі «лацінскай» формы існавалі ў Візантыі яшчэ ў VI стагоддзі, калі да расколу хрысціянства было яшчэ далёка.

Такія крыжы складаліся з дзвюх паловаў, якія злучаліся зашпількай. Петлі ад зашпількі першага крыжыка добра бачныя на другім здымку. На вонкавых

частках такіх складняў былі рэльефныя або гравіраваныя выявы: на пярэднім баку – распяцце, на адваротным – Маці Божая. На перакладзіне крыжа часта рабіліся медальёны з выявамі асобных святых.

Такі энкаліпён лічыўся сапраўды каштоўнай рэччу. Справа ў тым, што паміж паловамі гэтага крыжыка закладваліся нейкія прадметы, якія былі культывымі і асабліва ўшаноўваліся хрысціянамі: трэсачкі ад святога крыжа ці, напрыклад, валасы нейкага свя-

тога. Таму самі складні былі рэліквіяй, трымаць якую ў сям'і лічылася гонарам. Як і абразы, яны перадаваліся ад бацькоў да дзяцей. Сярод уладальнікаў такіх рэчаў былі, вядома ж, і служыцелі культу.

Другая асіповіцкая знаходка паходзіць з вёскі Амінавічы. Крыжык выглядае інакш. Па-першае, ён плоскі. Па-другое, ён мае больш вялікія памеры (58x41 мм) і прасцейшую, але ж таксама «лацінскую» форму. Зроблены ён са сплаву, у якім утрымоўвалася больш

Крыж-энкаліпён з вёскі Грава

Крыжык з вёскі Амінавічы

Каб думкі і вобразы спалучаліся ў слове

У рамках акцыі «Чытаем разам» 28 верасня на мёрскую зямлю шэрагу з Мінска завіталі знакамітыя пісьменнікі. Першая творчая сустрэча прайшла ў гарадской СШ № 3. Гасцей віталі начальнік аддзела адукацыі Мёрскага райвыканкама В.А. Драба і метадыст РАА С.А. Захарэвіч. Гэта ўжо не першая падобная імпрэза. Да гэтага літаратары былі ў Дзяржынскім раёне і Рэчыцы. Дарэчы, у СШ № 3 прыехалі госці з Рэчыцы і Астрэвечыны, дзе акцыя прадоўжыцца. Я ж коратка спынюся на асобах гасцей нашага раёна.

Найперш хочацца адзначыць, што ў творчай дэлегацыі былі нашыя землякі. Паэт і перакладчык Сяргей Панізьнік у Верхнядзвінскім і Мёрскім раёнах стварыў тры літаратурна-этнаграфічныя музеі, узнагароджаны медалём Францыска Скарыны і ордэнам «Трох зорак» Латвійскай Рэспублікі. Ён прадставіў новую кнігу для дзяцей «Літары ў расе», чытаў вершы, а таксама падараваў школе кнігі, дыск «Арэлі» з песнямі на свае словы і запісамі песень

і найгрышаў, зробленымі ім у 1960-я гг. у ваколіцах Лявонпаля (Мёрскі раён).

Аўтар кніг для дзяцей Алена Масла нарадзілася ў вёсцы Мілашова. Яна адзначаная Пасведчаннем чытацкіх сімпатыяў па выніках конкурсу водгукі «Лепшая беларуская кніга» Беларускай бібліятэчнай асацыяцыі. Бясспрэчна, пісьменніца мела рацыю, што Мёршчына – край прыгажосцяў і дзіваў. Тут можна прыгадаць і два музеі ў СШ № 3, якімі кіруе знакаміты гісторык Вітаўт Ермалёнак... У школьны Музей кнігі і друку А. Масла падаравала ўласныя кнігі і часопіс «Бярозка» са сваімі публікацыямі.

Дзіцячая пісьменніца Наталля Бучынская, таксама нашая зямлячка, сястра Алены, распавяла пра свае кніжкі «Прыгоды маленькай машыны» і «Незабыўная сустрэча з авечкай Адэляй». Цяпер Н. Бучынская чакае выхаду кнігі «Атракцыён для вадзянікоў».

Завітаў у наш раён і старшыня праўлення Беларускага дзіцячага фонду, член Нацыянальнай

С. Панізьнік, У. Ліпскі, А. Масла, М. Мятліцкі, Н. Бучынская

камісіі па правах дзіцяці, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі, літаратурных прэміяў імя Янкі Маўра і Васіля Віткі, галоўны рэдактар часопіса «Вясёлка» Уладзімір Ліпскі. Ён распавёў пра кнігу «Мама. Малітва сына», прачытаў з яе невялічкі ўрывац. Пранікнёна і душэўна гучалі словы: «Мацуй, мама, мяне ў веры, надзеі, любові». Ёсць у пісьменніка і кніга пра бацьку Сцяпа-

на, які так хацеў, каб сын шмаг чытаў і добра вучыўся. Бацькаўскае жаданне спраўдзілася напоўніцу. У сваім выступленні У. Ліпскі, ініцыятар акцыі «Чытаем разам», заклікаў любіць і шанаваць родную мову.

Паэт Рагнед Малахоўскі, які выконвае абавязкі галоўнага рэдактара часопіса «Бярозка», аўтар зборніка «Беражніца», піша электронную

музыку, якая гучыць у эфіры FM-станцыяў. Ён займаецца фотамастацтвам, працы друкаваліся ў перыядычных выданнях, выстаўкі праходзілі ў Мінску і Лодзі. На сустрэчах ён чытаў свае вершы і захоплена расказваў пра свае родныя мясціны – Нарачанскі край.

Галоўны рэдактар часопіса «Польмя» Мікола Мятліцкі – аўтар многіх зборнікаў вершаў. Ён жадаў прысутным школьнікам поспехаў у творчасці, пачынаць з публікацыяў у часопісах «Вясёлка», «Бярозка», «Малодосць», а потым друкавацца і ў «Польмі». І адзначыў, што літаратура – адказная і сур'ёзная справа. Паэт прыгожа выказваўся пра Беларусь, якая па праве здабыла сваю незалежнасць. У падмацаванне ён чытаў вершы пра Радзіму.

Да сустрэчы вучні школы падрыхтавалі нумары мастацкай самадзейнасці, якімі сардэчна сустрэлі беларускіх пісьменнікаў. А напрыканцы мерапрыемства госці атрымалі сувеніры ў памяць пра Мёршчыну.

Завітаў творчы пісьменнікі «дэсант» таксама ў школы ў Ідолце і Язне.

Алена БАСІКІРСКАЯ,
г. Мёры
Фота
Рагнеда
МАЛАХОЎСКАГА

медзі: колер металу на тых месцах, дзе паверхня не пашкоджаная карозіяй, чырванаваты. Гэты крыж, у адрозненне ад першага, мае выявы з абодвух бакоў. Рысы рэльефаў дрэнна захаваліся, але ж відавочна, што першапачаткова былі больш прымітыўныя. Распяцце на прырэднім баку таксама зробленае ў іншай мастацкай манеры.

Над галавой укрыжаванага і каля кожнай рукі – таксама нейкія выявы, моцна пашкоджаныя. Можна толькі здагадацца, што ўверсе зроблены яшчэ адзін крыж, а каля левай рукі – твар нейкага святога.

На адваротным баку гэтага крыжа мы бачым уверх, верагодна, Віфліемскую зорку. Астатнія рэльефы адваротнага боку дрэнна захаваліся і таму зараз немагчыма сказаць, што яны ўвасабляюць. Паводле досведу трэба лічыць, што пад зоркай стаіць Маці Божая, а па баках – медальёны з выявамі святых. Уверсе крыжыка ёсць маленькая дзірачка.

Некалькі словаў пра месцы знаходак

На старонках дакументаў вёска Грава з'яўляецца ўпершыню пад 1560 годам – у вядомым інвентары Свіслацкай воласці. Гэта вельмі старая вёска. Тут зафіксаваныя знаходкі каменных сякераў, прадметаў больш позніх часоў. Ручай Граўка, колішняя рэчка з высокімі і стромкімі берагамі, да спрамлення рэчышча рабіла непадалёк вёскі маляўнічую пятлю з вірам. Зараз нічога гэтага ўжо няма.

Вёска Амінавічы не менш старажытная. У XVI стагоддзі, з якога зноў павялічваецца распаўсюджванне прыватнай уласнасці на зямлю ў Беларусі, што, у сваю чаргу, прывяло да згадак пра асобныя вёскі ў дакументах, Амінавічы,

хутэй за ўсё, былі часткаю аднаго з уладанняў вялікага сяла Пагарэлага. Само Пагарэлае, якое ўваходзіла раней у вялікую Свіслацкую воласць, перайшло ў прыватныя рукі яшчэ ў канцы XV стагоддзя. Гаспадары гэтай часткі Пагарэлага, у тым ліку і Амінавічаў, не былі магнатамі, не мелі замкаў, таму іх архівы не захаваліся. Упершыню «поле Омичинское» згадваецца пад 1593 годам у акце з суседняга вялікага маёнтка Жыцін.

Паходжанне крыжыкаў

Паводле літаратуры першы крыжык з'яўляецца тыповым кіеўскім вырабам. Падобныя да яго энкаліпены знаходзілі пры раскопках шматлікіх гарадоў Старажытнай Русі. Як лічаць даследчыкі «карсунскай справы», каменныя формы для атрымання адлівак са складаным

рэльефам з'явіліся ў кіеўскіх майстроў у другой палове XII стагоддзя. Таму і часам вырабу першага крыжыка можна назваць канец XII – першую палову XIII стагоддзя.

З другім крыжыкам усё больш складана. Аўтар гэтага артыкула не знайшоў прамых аналогіяў прадмета ў літаратуры. Таксама ёсць сумненні наконт таго, што гэта сапраўды энкаліпён, бо рэльефы на ім знаходзяцца і на прырэднім баку, і на адваротным. Між іншым, даследчыкі ўказваюць на яшчэ адзін спосаб выкарыстоўвання медных крыжыкаў: у якасці дэкаратыўнага элемента ў ланцужках, на якіх падвешваліся, напрыклад, свяцільнікі. Уверсе і ўнізе нашага крыжыка ёсць нейкія выступы, якія можна лічыць адломкамі зашпілек, але ж яны маглі быць і петлямі, каб прымацоўвацца да ланцуга.

Паводле формы і стылю адлюстра-

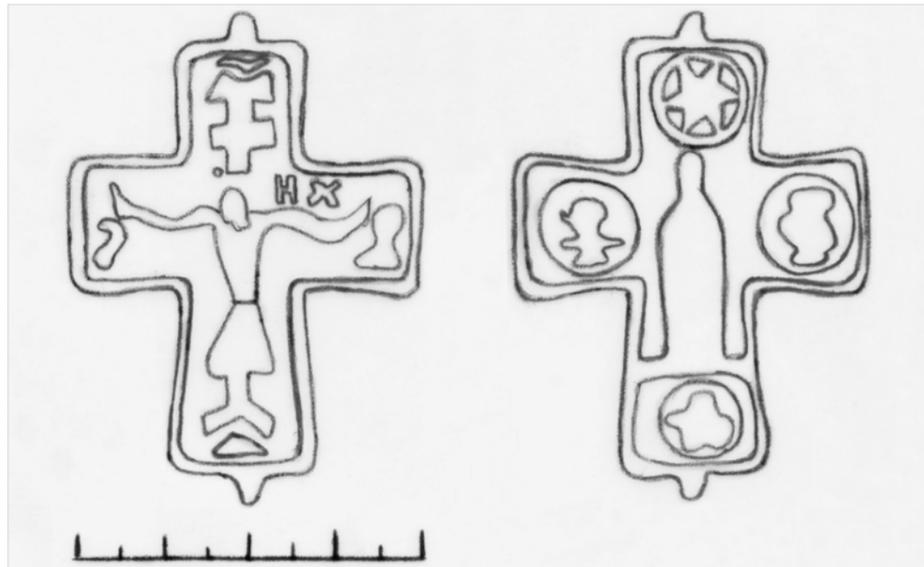
вання выявы Хрыста гэты прадмет больш нагадвае менавіта візантыйскія энкаліпены. Але ж літары IX гавораць аб славянскім паходжанні гэтай рэчы.

Уверсе крыжыка, над галавой Хрыста, ёсць маленькая адтуліна. Пярэдні бок знаходкі з Амінавічаў пашкоджаны меней за адваротны. Гэта можа сведчыць аб тым, што крыж шмат часу насілі паверх адзення. Між іншым, адтуліны і пацёртыя адваротныя бакі – характэрныя рысы самых старых энкаліпёнаў, якія разглядаюцца ў літаратуры. Відавочна, што калі ламаліся зашпількі, крыжы не выкідалі, а насілі на грудзях яшчэ шмат часу.

Таму можна меркаваць, што другі крыжык быў выраблены на тэрыторыі Візантыі, але для продажу ў славянскае асяроддзе. У гэтым выпадку можна лічыць, што ён выраблены ў XI–XII стагоддзях. Менавіта ў XI стагоддзі ў візантыйскіх майстроў з'явіліся каменныя формы для ліцця, якія давалі магчымасць перадаваць дробныя складаныя рэльефы, да таго ж, малюнак на крыжы гравіраваўся.

Таксама верагодным будзе і такі варыянт: гэтая рэч была зробленая ў Кіеве, але на больш старажытны ўзор. Паколькі ліццё ў каменныя формы зафіксаванае на славянскіх землях на стагоддзе пазней, чым у Візантыі, то ў выпадку «рускага» паходжання крыжыка ён мае і аднолькавую з энкаліпёнам з Гравы дату вырабу: XII–XIII стагоддзе.

Вельмі верагодна і тое, што гэта не энкаліпён, а так званы нагрудны крыж.

Прамалёўка крыжыка з вёскі Амінавічы

Юрый КЛЕВАНЕЦ,
г. Асіповічы

Галерэя «Ў» для Мінска – выбітнае месца. У адрозненне ад большасці даволі кансерватыўных айчынных арт-пляцовак ужо на працягу двух гадоў яна знаёміць цікаўных з мастацтвам і сучасным падыходам да жывапісу. «З аднаго боку, гэта яшчэ зусім мала. У гэтым узросце дзеці толькі пачынаюць хадзіць і вымаўляць першыя словы. А ў нашым выпадку гэта ўжо больш за пяцьдзясят выставачных праектаў беларускіх і замежных мастакоў, больш за сотню культурніцкіх імпрэзаў, вельмі шырокае кола сяброў і людзей, якія нам дапамагаюць. І ўвогуле, сёння ў нас два дні народзінаў: дзень народзінаў галерэі і дзень народзінаў, як я лічу, новага мастака. І надалей мы будзем імкнуцца радаваць усіх новымі цікавымі праектамі. Нашыя дзверы заўсёды будуць адчыненыя для наведнікаў і творцаў», –

Імпрэза

Незвычайнае 2-годдзе

паабяцала арт-дырэктарка галерэі Ганна Чыстасердава на пачатку імпрэзы.

Да дня народзінаў яны прымеркавалі, пэўна, самую неадназначную ды шакуючую выставку – пад назвай «Як у жахлівай казцы».

8 кастрычніка малады мастак А.Р.Ч. прэзентаваў апошнія працы ў тэхніцы алейнага жывапісу, а таксама раннія графічныя. А.Р.Ч. – распаўсюднік такой зусім свежай мастацкай плыні для Беларусі, як арт-брут (ад французскага – грубае мастацтва), мастацтва аўтсайдараў. Яно характарызуецца маргінальным стаўленнем да прафесійнай сістэмы

мастацтва, брутальнасцю ды інтуітыўным характарам творчасці. Прадстаўнікі гэтай плыні збольшага працуюць толькі для сябе і сваіх блізкіх, пакуль эксперты адзначаць.

Тэрмін быў уведзены французскім сюррэалістам Жанам Дзюбюфэ ў 1945 годзе, на які яго натхнілі манаграфіі нямецкага псіхіятра Ханса Прынцхорна «Мастацкая творчасць псіхічнахворых» (1920) і швейцарскага псіхатэрапеўта Вальтэра Маргенталера «Псіхічнахворы як мастак» (1921). Пасля чаго ён сабраў калекцыю карцінаў, малюнкаў і скульптураў, створаных непрафесійнымі майстрамі: псіхічнахворымі, злачынцамі, дзівякі-самотнікамі, медыумаў і г.д.

«Асобам да 18 гадоў уваход на выставку забаронены». Такая засцярога пазначаная на афішы мерапрыемства, магчыма, для большай драматычнасці... Прынамсі, пашпартнага кантролю на ўваходзе заўважана не было.

«Ў» напоўнілася дзіўнымі персанажамі і жахлівымі сюжэтамі А.Р.Ч. Дадавалі страху эпатажны сьпявак Сяргей Пукст ды перформанс акцёраў тэатра «Інжэст». Персанажы, якія нібыта сышлі з палотнаў А.Р.Ч., павольна сноўдаліся між гасцей.

Неўзабаве да мікрафона выйшаў малады чалавек у акулярах і белай кашулі і ціхім голасам прамовіў, што лепей хай ягоныя працы кажуць за яго.

А.Р.Ч. скончыў Мастацкую вучэльню імя Глебава і цяпер з'яўляецца студэнтам Акадэміі мастацтваў, але пачынаў

Г. Чыстасердава

маляваць без прафесійнай адукацыі. Некаторыя творы на выставцы падпісаныя яшчэ старым псеўданімам «Асёл». Па працах, найперш па тэхніцы, чытаецца творчае сталенне мастака.

Ігар МЫСЛІВЕЦ,
студэнт Інстытута
журналістыкі БДУ
Фота Наталі КУПРЭВІЧ

Мастак А.Р.Ч. (справа) на адкрыцці выставкі

Адказы на крыжаванку, змешчаную ў № 38

Уздоўж: 1. Баравік. 3. Макавей. 8. Рана. 9. Гром. 10. Зелянушка. 13. Некась. 14. Кош. 15. Апякун. 16. Сала. 17. Пост. 20. Радгус. 22. Лад. 24. Пліній. 25. Баравічкі. 26. Круг. 27. Сена. 28. Мухамор. 29. Мачонік.

Упоперак: 2. Восень. 4. Кроква. 5. Крупнік. 6. Рандо. 7. Імшанік. 11. Капялюшык. 12. Вятроўнік. 18. Мурашкі. 19. Майстар. 21. Слалам. 23. Адвар. 24. Покліч.

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

ЛЮТНЯ (польск. lutnia; першакрыніца араб. аль'уд – літар. дрэва) – струнны шчыпковы музычны інструмент. Мае выпуклы міндалепадобны корпус з плоскай верхняй дэкай, у якой прарэзаная вялікая рэзанатарная адтуліна, закрытая ажурнай рэзеткай. Кароткая шырокая шыйка заканчваецца адагнутай назад галоўкай, па баках якой устаўленыя калкі для нацягвання струнаў. Памеры інструмента, колькасць струнаў, ладоў, настройка гістарычна змяняліся. Гук лютні, што здабываецца зашчыпваннем струны пальцамі або плектрам, блізкі да гітарнага.

Лютня

Інструмент вядзе паходжанне ад уда – аднаго з найбольш стараж. струнных інструментаў араба-іранскай культуры. У сярэднія вякі занесены ў Іспанію і Сіцылію, адкуль у XIV ст. пад назвай «лютня» і з некаторымі зменамі ў канструкцыі пашырыўся ў краінах Заходняй, пазней Усходняй Еўропы (Польшча, Украіна, часткова Расія). З канца XVII ст. паступова выцясняецца інш. інструментамі (клавесінам, гітарай). У XX ст. яна выкарыстоўваецца для выканання старадаўняй музыкі.

На беларускіх землях назва «лютня» сустракаецца ў духоўнай (Псалтыр) і свецкай («Аповесць пра Трышчана», «Хроніка ўсяго свегу» М. Бельскага) літаратуры XVI ст. Яшчэ ў XVIII ст. інструмент выкарыстоўваўся ў побыце знаці як сольны, акампаніравальны і аркестравы (добра валодаў ім мінскі ваявода К. Завіша). Вядомае прозвішча прафесійнага лютніста Кагута (Кагаўта), які служыў у Нясвіжскай і Слуцкай капэлах Радзівілаў у 1756–1759 г. Аб бытаванні лютні ў Беларусі сведчаць таксама яе выявы ў творах выяўленчага (Ларэтанскага капліца касцёла езуітаў у Гродне) і дэкаратыўна-ўжыткавага мастацтва

(флюгер у выглядзе феі Мелузіны, што грае на лютні, на жылым доме сядзібы езуітаў у Мінску).

Апошнім часам лютня пачала з'яўляцца ў калектывах, што выконваюць сярэднявечную музыку (гурты «Стары Ольса», «Testamentum Terrae», выканаўцы Юры Дубнавіцкі, Таццяна Бяльковіч, Валеры Жывалеўскі, Ілля Кубліцкі), навучаюць гранню на ёй у Беларускай акадэміі музыкі. Сёння ў Беларусі ёсць майстры, якія займаюцца вырабам лютняў. Цэнтрам адроджэння гэтага рамяства лічыцца Пінск.

ЛЯВОНАВА Ала Канстанцінаўна (н. 03.05.1937, Мінск) – беларускі мастацтвазнаўца. Скончыла БДУ імя Леніна (1960). З 1961 г. – у Інстытуце мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору АН БССР. Даследуе старажытнабеларускую скульптуру, сучаснае беларускае народнае мастацтва. Аўтар буклета «Беларуская саламяная цацка», артыкула па дэкаратыўна-ўжытковым мастацтве Беларусі для «Гісторыі мастацтва народаў СССР».

ЛЯВОНАВІЦКІ НАРОДНЫ ХОР сельскага клуба Нясвіжскага р-на. Створаны ў 1926 г., з 1963 г. мае званне народнага. Арганізатар і першы кіраўнік Сяргей Міхайлавіч Новік-Пяюн, паэт, аўтар тэкстаў і мелодыяў шэрагу папулярных песень.

Лявонавіцкі народны хор

Ва ўмовах Польшчы (да верасня 1939 г.) за прапаганду беларускіх народных песень пераследаўся; пазней падобны лёс напаткаў пад час нямецка-фашысцкай акупацыі і ў СССР. Кіраўнікі: А. Кіеня (з 1948 г.), заслужаны дзеяч культуры БССР П. Касач (з 1952 г.), С. Лагіновіч (з 1964 г.). Хор мяшаны, выконвае шматгалосыя творы – апрадоўкі беларускіх, украінскіх і рускіх народных песень, аўтарскія творы. Манера выканання народная. Дыпламант 2-й Дэкады самадзейнага мастацтва БССР (1962), 3-й Дэкады народнай творчасці БССР (1965), Рэспубліканскага агляду сельскай мастацкай самадзейнасці (1975), абласнога фестывалю «Напеў зямлі маёй» (2007). Браў удзел у абласных фестывалях «Пеўчае поле» і інш.